Yeni Dünya Düzeninin Başlangıcı ve Sonu:
Şimdi Bombala, Mektubu Bekleme

ÇİFTE ŞANTAJA KARŞI

Slavoj Zizek*

1998 yılının en büyük gafı yarışmasında birinciliği, ABD'nin ülkesinin içişlerine müdahalesini protesto etmek için ABD konsolosluğuna bombalı mektup gönderen Latin Amerikalı yurtsever terörist kazanmıştır kuşkusuz. İyi bir yurttaş olduğu için zarfın üzerine kendi adresini de yazmış, ancak eksik pul yapıştırdığı için mektup kendisine iade edilmiş. Postadan çıkan zarfın ne olduğunu anlamayıp açınca da havaya uçmuş: Bir mektubun er geç yerine ulaşacağının mükemmel bir örneği işte. Şu son NATO bombardımanıyla Slobodan Miloseviç rejiminin başına da aynı şey gelmiyor mu? Yıllardır Miloseviç komşularına bombalı mektuplar gönderiyordu, Arnavutlardan Hırvatistan ve Bosna'ya kadar, Sırbistan'ın her yanını ateşe verip kendisini çatışmanın dışında tutuyordu. En nihayet son mektubu kendisine geri döndü. Umalım ki NATO müdahalesinin sonucunda, Miloseviç yılın politik sakarı ilan edilir...

Batının en sonunda başka bir nedenle değil de Kosova yüzünden müdahale etmesinde bir tür ilahi adalet var tabii: Unutmayalım ki Miloseviç iktidara geldiğinde her şey ilk kez orada başlamıştı. Onun iktidara gelişine meşruluk kazandıran şey, Sırbistan'ın Yugoslavya federasyonu içindeki, özellikle Arnavut "bölücülüğü" karşısındaki ikinci sınıf konumunu düzeltme iddiasıydı. Arnavutlar Miloseviç'in ilk hedefiydiler; daha sonra gazabı diğer Yugoslav cumhuriyetlerine (Hırvatistan'a, Slovenya'ya ve Bosna'ya) yöneldi, en nihayet çatışma odağı yeniden Kosova'ya döndü – kaderin kısır döngüsünü tamamlayan ok, etnik ihtiraslar hayaletini ilk kez serbest bırakan yere yöneldi. Bu, unutulmaması gereken kilit nokta: Slovenya'nın "kopuşu"nun bir domino etkisini (önce Hırvatistan, sonra Bosna, daha sonra Makedonya, vb.) harekete geçirmesiyle dağılmaya başlamadı Yugoslavya; Miloseviç'in 1987'deki anayasal reformları Kosova ve Voyvodina'nın sınırlı özerkliğini ortadan kaldırdığı anda, Yugoslavya'nın üzerinde durduğu kırılgan denge de bir daha düzelmeyecek biçimde bozulmuştu. O andan sonra Yugoslavya'nın hayatta kalmasının tek nedeni, ölmüş olduğunu fark etmemesiydi – çizgi filmlerde uçurumun kenarını geçip havada yürümeye devam eden ve ancak ayağının altında yer olmadığını fark edince düşen

* Marx, Freud, Lacan ve Hitchcock'ın çağdaş yorumlarından hareketle, günümüz muhalif politikaları, popüler kültür ve felsefe alanlarında, İngilizce, Fransızca ve anadili olan Slovence'de sayısız eseri yayımlanan Slavoj Zizek'in, 1990'ların önde gelen düşünürlerinden biri olduğu yaygın kabul görüyor. Slovenya "bölücülüğü" içinde aktif rol oynayan Zizek'in, Yugoslavya olaylarına daha içeriden bir bakışı dile getireceğine inandığımız için bu kısa makalesine yer vermeyi anlamlı bulduk. Daha önce dilimizde yalnızca *Toplum ve Bilim* dergisinin XX. sayısında "Müstehcen Efendi" adlı makalesi yayımlanmıştı Zizek'in. Makalelerinden yapılan bir derleme ile *The Sublime Object of Ideology* (İdeolojinin Yüce Nesnesi) ve *Looking Awry* (Yamuk Bakmak) adlı kitapları önümüzdeki yayın döneminde Metis Yayınları tarafından yayımlanacak. (y.n.)

kedi gibi... Miloseviç'in Sırbistan'da iktidarı ele geçirmesinden sonra Yugoslavya'nın hayatta kalmak için tek şansı, formülünü yeniden icat etmekte yatıyordu: Ya Sırp egemenliği altında bir Yugoslavya, ya da gevşek bir konfederasyondan başlayıp kendisini oluşturan birimlerin tam egemenliğine kadar uzanan bir yelpazede, bir tür radikal ademi merkezileşme.

O yüzden, bir iç savaş karışıklığı içinde değil de, tamamen egemen bir ülkeye müdahalenin ilk örneği olarak, NATO'nun Yugoslavya'yı bombalamasını övmek kolay. NATO güçlerinin özgül bir ekonomik-stratejik çıkar için değil de, yalnızca bir ülkenin belli bir etnik grubun temel insan haklarını zalimce ihlal etmesi nedeniyle müdahale ettiğini görmek iç rahatlatıcı değil mi? Bu küresel çağımızda, uluslararası alanda kabul gören bir gücün, tüm ülkelerin belirli asgari ahlaki (ve inşallah, sağlıkla ilgili, toplumsal ve ekolojik) standartlara uymasının güvencesi olarak davranması tek ümidimiz değil mi? Ancak durum bundan biraz daha karmaşık ve bu karmaşıklık NATO'nun müdahalesini meşrulaştırma biçiminde de görülüyor: İnsan haklarının ihlali meselesinin hemen yanında "stratejik çıkarlara" belli belirsiz ama tehlikeli bir atıf var. Bu yüzden NATO'nun insan haklarına saygının koruyucusu olarak davranıyor olması, NATO'nun Yugoslavya'yı bombalaması konusunda anlatılabilecek iki hikâyeden yalnızca biri; sorun şu ki iki hikâyenin de ayrı ayrı gerekçeleri var. İkinci hikâye, insan haklarının ihlali uğruna devlet egemenliğinin ihlal edilmesine olanak tanıyan, o pek övülen yeni küresel ahlak politikasının öteki yüzü hakkındadır. Bu öteki yüze ilk bakışı, Batı medyasının bir yerel "savaş şefini" ya da diktatörü seçerek cisimleşmiş Şer konumuna yükseltme tarzı sağlıyor: Saddam Hüseyin, Miloseviç, hatta (bugünlerde unutulmuş olan) Somalili Aidid – her örnekte "uygar ülkeler topluluğu" bunların karşısında. Peki ama bu seçimin kıstasları ne? Neden Sırbistan'daki Arnavutlar da, İsrail'deki Filistinliler ya da Türkiye'deki Kürtler, vb. değil? Kuşkusuz burada uluslararası sermayenin ve onun karanlık çıkarlarının alanına giriyoruz.

Project Censored (Proje: Sansürlü) dergisine göre, 1998'in başta gelen sansürlenmiş hikâyesi, MAI (Multilateral Agreement on Investment: Çok-Taraflı Yatırım Anlaşması) adı verilen yarı-gizli bir uluslararası anlaşma üzerinde yapılan çalışmalar. MAI'nin birincil amacı, çok-uluslu şirketlerin yabancı ülkelerdeki çıkarlarını korumak. Anlaşma esas olarak, şirketlere neredeyse içinde faaliyet gösterdikleri ülkelerin hükümetleri kadar yetki tanıyarak, ulusların egemenlik hakkını tahrip edecek. Hükümetler artık kendi ulusal şirketlerine yabancı şirketler karşısında ayrıcalık tanıyamayacak. Üstelik çevre, toprak kullanımı, sağlık ve çalışma koşullarını yabancı şirketlerin talebine göre yumuşatmayan hükümetler yasadışı davranıyor olmakla suçlanabilecekler. Eğer egemen devletler çok ağır ekolojik (ya da başka) standartlar koyarsa, şirketler tarafından dava edilebilecek; Ethyl Şirketi şu anda Kanada hükümetini, (MAI'ye model teşkil eden) NAFTA anlaşması koşulları uyarınca, MMT adlı benzin katkı maddesini yasakladığı için dava ediyor. Kuşkusuz buradaki en büyük tehdit, gelişmekte olan ülkelerin ticari sömürü uğruna kaynaklarını tüketmeye zorlanacak olması. MAI'nin sponsoru olan Dünya Ticaret Örgütü'nün başkanı Renato Ruggerio, gizlice tartışılan ve geliştirilen, medyanın hiç dikkatini çekmeyen ve kamuya açık bir şekilde tartışılmayan bu projeyi "yeni

bir küresel ekonominin anayasası" olarak selamlıyor. Nasıl Marx'a göre piyasa ilişkileri bireysel hak ve özgürlükler kavramının gerçek temeli olmuşsa, bu anlaşma da, bazı yeniliberal filozofların, uluslararası topluluğun egemen devletlerin kendi topraklarında bile insanlığa karşı suç işlemelerini engelleyecek asgari kuralları oluşturup hayata geçirmelerinin sağlandığı yeni bir çağın başlangıcı olarak selamladığı, o pek övülen yeni küresel ahlakın öteki yüzüdür.

Bu öteki hikâyenin tehlikeli bir askeri yanı da var. Irak'a karşı yürütülen Çöl Tilkisi operasyonundan şu andaki Yugoslavya bombardımanına kadar, son Amerikan askeri müdahalelerinden çıkarılan nihai ders, bu olayların askeri tarihte yeni bir çağın başlangıcı olmalarıdır: Bu yeni çağdaki muharebelerde saldıran ordu, zayiat vermemek zorunda olduğu baskısı altında savaşa girmektedir. Sırbistan'da ilk Stealth uçağı düşürüldüğünde, Amerikan medyası zayiat olmadığını, pilotun *kurtulduğunu* vurguladı. (Bu "zayiatsız savaş" kavramı General Colin Powell tarafından geliştirilmişti.) Bunun öteki ucu da, CNN'in Irak savaşını aktarışındaki gerçeküstü tarzdı: Savaş bir TV olayı olarak sunulmakla kalmıyor, Iraklılar kendileri de öyle davranıyorlardı. Gündüz vakti Bağdat "normal" bir şehirdi, insanlar ortalıkta dolaşıp işleriyle uğraşıyorlardı – tıpkı savaş ve bombardıman sadece geceleri varolan ve şu anki gerçeklikte vuku bulmayan gerçekdışı bir kâbus, bir hayaletmiş gibi.

Bir de Körfez Savaşı'ndaki Irak siperlerine son Amerikan saldırısı sırasında olup bitenleri hatırlayalım: Ne bir fotoğraf, ne bir haber, yalnızca buldozer kepçeli tankların Irak siperlerine yürüyüp binlerce Irak askerini toprak altına gömdüğü yolunda dedikodular. Olup bitenler mekanik randımanlılığı içinde o kadar zalimce, standart yüz yüze kahramanca çarpışma kavramından o kadar uzak değerlendiriliyordu ki, bunların görüntülerinin kamuoyunu kötü yönde etkileyeceği düşünülerek topyekûn bir sansür uygulandı. Burada iki veçhenin bir araya geldiğini görüyoruz: Bir yanda radar ve bilgisayar ekranları gerisinde cereyan eden, zayiatsız, saf bir teknolojik vaka olarak yeni savaş kavramı, öte yanda medyanın bakışı için fazlasıyla dayanılmaz olan aşırı fiziksel zalimlik; karikatürleştirilmiş yerel etnik "savaş şeflerinin" kurbanı olan sakatlanmış çocuklar ya da tecavüze uğramış kadınlar değil, isimsiz, yüksek randımanlı teknolojik bir savaşın kurbanı olan binlerce isimsiz asker. Jean Baudrillard Körfez Savaşı'nın aslında olmadığını iddia ettiğinde, bu önermesi, savaşın Gerçek'ini temsil eden bu tür travmatik tabloların tamamen sansürlenmiş olduğu anlamında da okunabilirdi.

Peki öyleyse bu iki hikâyeyi, ayrı ayrı gerçekliklerini feda etmeden nasıl bir arada okuyacağız? Karşımızda, zihinsel durumumuza göre, bir tavşan kafası olarak da, bir keçi kafası olarak da görebileceğimiz resmin politik bir örneği var. Eğer duruma belirli bir açıdan bakarsak, uluslararası topluluğun, etnik temizliğe girişmiş, iktidarını kaybetmemek için kendi ulusunu bile mahvetmeye hazır, milliyetçi ve yeni-komünist bir öndere karşı asgari insan hakları standartlarını dayatma girişimini görürüz. Eğer odak noktamızı kaydırırsak, yeni kapitalist küresel düzenin silahlı eli olan NATO'nun iğrenç bir sahtekârlıkla, insan haklarının çıkar gözetmeyen savunucusu rolünde, rejiminin bazı sorunları da olan ama gene de Yeni Dünya Düzeni'nin gem vurulmamış hakimiyetinin tekerine çomak sokan bir egemen ülkeye saldırdığını görürüz.

Peki ya bu çifte şantajı (NATO saldırısına karşıysanız Miloseviç'in Faşizan etnik temizlik düzeninden yanasınızdır, Miloseviç'e karşıysanız, küresel kapitalist Yeni Dünya Düzeni'nden yanasınızdır) reddedersek? Ya etnik fundamentalistlere karşı aydınlanmış uluslararası müdahale ile Yeni Dünya Düzeni'ne karşı son direniş odakları arasındaki zıtlık, sahte bir zıtlık ise? Ya Miloseviç rejimi gibi olgular Yeni Dünya Düzeni'nin zıddı değil de onun bir *semptomu*, Yeni Dünya Düzeni'nin üstü örtülü *hakikatinin* ortaya çıktığı yer ise? Son günlerde ABD arabulucularından biri Miloseviç'in sorunun bir parçası değil, sorunun *ta kendisi* olduğunu söyledi. Peki bu *daha baştan* belli değil miydi? Batılı güçler neden bu sorunu yıllarca sürüncemede bırakarak Miloseviç'in işini kolaylaştırdılar, onu bölgede istikrarın kilit unsuru olarak gördüler, neden Sırp saldırganlıklarını iç savaş hatta kabile savaşı olarak yorumladılar, neden Miloseviç'in aslında ne olduğunu görüp elinden kurtulmaya çabalayanları suçladılar (James Baker'ın Slovenya'nın ayrılışına karşı "sınırlı askeri müdahale"yi açıkça onaylamasında olduğu gibi), neden programı inanılmaz bir politik körlük örneği olan son Yugoslav başbakanı Ante Markoviç'i ciddi ciddi demokratik, piyasa-yönelimli bir Yugoslavya'nın son şansı olarak görüp desteklediler, vs, vs. Batı Miloseviç'le savaştığında, düşmanıyla, liberal-demokratik Yeni Dünya Düzeni'ne direnişin son odaklarından biriyle savaşmış olmuyor; aslında kendi yaratığıyla, Batı politikalarının taviz ve tutarsızlıklarından beslenen bir canavarla savaşıyor. (Bu arada, aynı şey Irak için de geçerliydi; Irak'ın gücü, ABD'nin İran'ı denetim altında tutma stratejisinden kaynaklanıyordu.)

Son on yılda Batı, Balkanlara karşı Hamletvari bir erteleme politikası uyguladı; bu son bombardıman ise, Hamlet'in bir sürü insanın (yalnızca esas hedefi olan Kralın değil, annesinin, Leartes'in ve kendisinin) gereksiz yere ölmesine yol açan son saldırgan patlamasının bütün özelliklerini taşıyor. Çünkü Hamlet çok geç kalarak, uygun an kaçtıktan sonra harekete geçmişti. Aynı şekilde Batı da, belirgin bir politik hedefi olmayan ve iktidarsızlıktan kaynaklanan saldırgan bir şiddet patlamasının bütün özelliklerini taşıyan bu son müdahalesiyle, yıllar boyu Miloseviç'le pazarlık yapılabileceği hayallerini yaymış olmasının bedelini ödüyor. Kosova'da kara harekâtına girişmekteki bu son tereddüt sayesinde de Sırp rejimi, savaş bahanesiyle Kosova'ya saldırıp Arnavutların çoğunu temizleyebilir ve bombardımanı da sinik bir tavırla bu başarının bedeli olarak kabullenebilir. Batılı güçler durmadan Sırp halkıyla savaşmadıklarını tekrarlarken, o tipik yanlış liberal öncülden, yani Sırp halkının Miloseviç'te cisimleşen kötü önderliğin kurbanı olduğu öncülünden hareket ediyorlar. Üzücü gerçek ise saldırgan Sırp milliyetçiliğinin halkın büyük çoğunluğunun desteğini almış olduğudur. Hayır, Sırplar milliyetçi manipülasyonların pasif kurbanları değil, kötü milliyetçi büyüden kurtarılmayı bekleyen tebdil-i kıyafet etmiş Amerikalılar değil Sırplar.

Bir şey açık: NATO'nun Yugoslavya'yı bombalaması, küresel jeopolitik koordinatları değiştirecek. Yazıya dökülmemiş barış içinde bir arada yaşama (her devletin tam egemenliği, yani insan haklarının şiddetle ihlali durumunda bile içişlerine karışmama) paktı sona erdi. Ama bu yeni küresel polis gücünün, egemen devletleri hataları yüzünden cezalandırma hakkının kötüye kullanımı anlamına gelen ilk eylemi, kendi sonuna da işaret

ediyor; çünkü kendini meşrulaştırmakta kullandığı insan haklarının evrenselliği iddiasının yalan olduğu, seçilmiş hedeflere saldırmanın özel çıkarları korumaya yaradığı hemen ortaya çıktı. NATO'nun Yugoslavya bombardımanı, BM'in ve Güvenlik Konseyi'nin herhangi bir ciddi rol oynama ihtimaline de son verdi. İpler ABD güdümündeki NATO'nun elinde. Üstelik, Rusya ile şu ana kadar sürdürülen sessiz anlaşma da bozuldu: Bu anlaşmanın koşullarına göre Rusya kamuoyu önünde bir süper güç muamelesi görecek, bir süper güç görüntüsünü korumasına izin verilecekti; tabii bir süper güç gibi davranmaması koşuluyla! Ama şu anda Rusya açıkça aşağılanmış durumda, onurunu kurtarmak için hiç bir maskesi kalmadı. Rusya şu anda Batı baskısına ya açıkça direnecek ya da boyun eğecek. Bu yeni durumun başka bir mantıki sonucu da, Doğu Avrupa'dan Üçüncü Dünya'ya kadar Batı aleyhtarı direnişin yenilenmesi; bu maalesef Miloseviç gibi canilerin Yeni Dünya Düzeni'ne karşı örnek savaşçılar konumuna yükseltilmesini de getirecek.

Çıkarmamız gereken ders, Yeni Dünya Düzeni ile onun yeni-ırkçı, milliyetçi muhaliflerı arasındaki seçimin sahte bir seçim olduğudur. Aynı madalyonun iki yüzüdür bunlar. Yeni Dünya Düzeni savaştığı canavarları kendi yaratmaktadır. O yüzden PDS (Slovenya Demokratik Partisi) de dahil, Avrupa'nın dört bir yanındaki yeniden yapılanmış Komünist partilerin bombardımanı protesto etmeleri yanlıştır; Sırbistanın NATO tarafından bombalanmasını protesto eden bu partilerin hali, suçunun kapitalist sistemin sosyal hastalığının sonucu olduğu gerekçesiyle, bir uyuşturucu satıcısının yargılanmasına karşı çıkan sözde solcu karikatürlerine benziyor. Kapitalist Yeni Dünya Düzeni ile savaşmanın yolu, ona direnen yerel Faşizan güçleri desteklemek değil, günümüzün tek ciddi sorusu üzerinde yoğunlaşmaktır: Sermayenin sınırsız hakimiyetini ciddi bir biçimde gemleyecek ve Yeni Dünya Düzeni'ne yönelen Miloseviç'ten Le Pen'e ve Avrupa aşırı Sağına kadar yerel fundamentalist direnişlerin, aslında bu düzenin bir parçası olduğu gerçeğini görünür ve politik açıdan geçerli kılacak kadar güçlü *ulusaşırı* politik hareket ve kurumları nasıl oluşturacağız?

Çeviren: Bülent Somay